

D. 1315
GAVIRIL IDARA (I RIU)

Pjesa 2

1875-1876

P J E S A E D Y T Ë

PLAKU

Hoqi mjegulla në vrap,
grisur prej erës, stolinë:
zëri shpellave rënkoi
larg shpateve të Borës.
Atë mbrëmje pa një yll,
si desh Mbreti, duke zgjuar
rojet e natës, kaloja
i vetëm, i qet', çap gjatë.
Ata ndjenë, e rrah' më rrahë
zogu i zi na frëshkulloi,
andaj i qetë u ktheva
në atë Valkal të shkretë,
ku shkëmbenjtë e rrokullisur
u gatojnë udhën armiqve
po të qasen befasisht.
Atje në majë u mbështeta:
nën këmbë kisha përruan,
që vërvitej në një hon
e mbi krye, të përzjera,
kisha retë që dridheshin.

Disa herë Vallza më shkundi
krahët e qelbura ballit
dhe, në dritë të shkrepëtimës,
si një kërr m'u dëgjua.
Bënin dasmë atë natë
e unë, them se, u trazova
darkën e keqe e gëzimin.
Më kanosën e, rreth e rrotull,
me sytë ndezurë si urë,
më vështronin e më shanin...
Llërët desha të kafshoja
dhe u sula; që nga prapa
ato vollën, më verbuan
me një mjegull erëqelbur,
që të m'hidhnin në greminë;
un' shpëtova e të nëmurat
van' e u drodhën posi boshte.

Pastaj qielli u kthjellua,
veçse ulëtë rënkoi
era e vidhave e përroi.
Mendtë e mia n'errësirë
zbjerrë¹⁾ ishin si rreze hëne,
kur prej avullit mufatur
vete dhe shuhet në hije.

1) zbjerrë — humbur

Unë hahesha me veten,
që më shkonin ditë e vjete
pa u kuptuar në jetë,
pa i përdorur në luftë;
kënga e vashave harron
djalin e lënë mënjanë,
vallet sillen dhe e qeshin...
Puna e natës veç i mbetet,
që të zihetë me hijet,
i panjohur dhe pa nder!

Kështu hahesha me veten,
kur një e krisur më zgjoi.
— Të jetë era n'ato dushqe,
apo hieja që bredh?
Po këtu s'qaset as ujku,
që i ngopur diku futet
dhe as dreri frikaman,
që i shqetësuar kërcen...
Mos në t'errët janë futur
pararendsit e armiqve,
që ditën e kanë frikë?
Jo, kurrë jo, për ushtën time,
në terr s'do t'bjer' Arbëria,
se dhe grisur dhe e shtypur
do t'mbuloj' botën me dritë!

Ashtu si natën kuçedrat
kthehen stihis' së Himarës
e vërviten duke shtënë
shi me breshër e gjëmime,
dhe ajo ngrihet i qëllon
me shkretimë e bubullima
e, sado sosur, mbërthyer,
fryma i lipset dhe fuqia.
Me sytë keq zgurdulluar
e pëlçet malin me këmbë,
e derdh zjarrin posi lumë
dhe, e ndezur, e shkënditur,
bie përpirë në pisë.

Mora ushtën edhe zbrita
udhës së shtrembër, në gropë,
dhe te krekëza¹⁾ e krrusur
mbeta, prita e mbajta vesh;
mbajta vesh e një të ecur
ndjeva e pashë një si hije
fort të frikshme, të tërbuar
sa edhe udhëza s'e nxente.
Kishte kryetë te retë,
kishte lumin ndënë këmbë

1) krekë — dru i gjinisë së panjave

dhe krejt pyllin errësoi,
si mjegull e zezë në shkëmb.
Unë s'u tremba, po e humba;
gjaku gjithë m'u trazua,
prej kujtimit m'u rënd nata...
Mundur prej turpit kërceva
e drejt udhës hodha ushtën:
guri i rrahurë kërciti,
shtiu shkëndija e qielli ndriti
dhe në tokë, hequr branë,
ja, më del një plakërush:

— O ti, i ligu ushtar i natës,
që pa vënë re më hidhesh
mbi të vetmin udhëtar,
mbaje kordhën edhe fale
këtë të moçëmin rob!
Jet' e rëndë më lakoi
duar, shpatulla e krahë,
m'u hap varri në vetveten
e pa nder do m'kishe vrarë...
As armik nuk do më kesh,
se këtu në tru më mbyllet
fjalë e fshehtë e mbretërisë;
se mjaft herë kralë e mbretër
qasën të mjerin Harun,
si shpatesh të mi luani

pason dhelpërën e zgjuar.
Natë e thellë është' kohë e shkuar,
sapo humbet pleqëria;
plaku, i vetëm, ndonjëherë
heq andej një fije drite
e të nesërmen ia shpie:
e atje larg, atje përposh
një zhurmë e keqe u ndie;
ikën bishatë prej frikës
dhe, e zgjidhur bubullimës,
rrodhi era gjerë e gjatë.
Po ti shpjerëmë te Mbreti,
se errësira ka veshë
dhe më mirë fjala ruhet
në të mbyllurën shatore,
sa livadhit gënjeshtar.

Tha edhe i shpejt' u ngrit,
si njeri që di se ç'sjell
e drejt udhën më dëftoi.
Ca i zbutur nga dyshimi,
ca i prekur prej mëshirës,
nga fjalët ca i habitur
përballë Mbretit u ndodha.

Në një tend' të lartë, të gjerë
rrinte e mbledhur bujaria,

tek po matej mençuria,
rrezik, punë, droja e luftës.
Ishte Gropa e Strezi i vrenjtur
e me ta bujari i Sulit,
Shpata trim, i njohur këngës
të vashëzës mbretëreshë,
që ia morën me përdhunë
e ai dhunën me gjak lau.
Manezi mbi kordhë pështetej,
burrë bëmash e jo fjalësh.
Mbi një lëkurë ariu
rrinte Lleshi flokëzi
me Muzakën krah për krah
e me trim'n e Enkelinës,
Kuqi, Berrëzi e Përlati,
zoti i madh i Zendës s'madhe
gjykonin shtruar me ta.
Arianiti, këshillmiri
afër mbretit në një fron,
fjalë të urta hidhte në mes, —
dritë të fortë në errësirë.
Atje Hamzai, i mjegulluar
grryhej vrerit; po ta shihje
ish si shkëmb rrufes qëlluar.
Lerë me shpres' mbretërimi
e qorroi shpresë e verbër
e në udhë të shtrembër shkoi.
Por arriti dita e keqe,

me të huajin e piksi,
që nder edhe nam i hoqi.
Po kush ish ai zot i madh,
ballëllartë, që me shpatull
ngrihej sipër bujarisë,
si maj' shkëmbi mbi kodrinë?
Nën të kuqenë mallotë¹⁾
i shkëlqen mburojë e artë...
Ish i urti Vrana Kont,
Vranai zemër e krah' lisi,
që, sa flet, e njëqind fise
ia nisin këngës së luftës,
njëqind flamuj shtjell era,
një mijë kordha lenë millin.
I lëmonte lesht' langoit
Mirëshpia pa kujdes,
se në sy i gjelbëronin
kodrat e Janinës s'tij.

Rinë, liqeni të shtrihet —
shesh i rimtë, i kthjelluar,
por, jo, valëza e rrahur,
që të shprishet nëpër këmbë,
nuk zbardhon sa gjiri yt,

1) mallotë — mantel i leshtë

që shtyn linjën e qëndisur,
q'i ngjan mjegullës së hollë,
ndërmjet dy kodrash me borë.
Gjirit, frytur psherëtimash,
Rinë, të shpëtojn' rënkimet;
era i merr e ia sjell zotit,
zotit tënd, që i dëgjon
e sytë e njomur me lotë
fshin me dorë e kot i fsheh!
Por, ç'po them e ç'po kujtoj?
Trimat e Arbrit gjer më një
këshill bënin asaj nate,
që ndër ta i huaji hyri.
Për së pari i habitur
rreth vështroi ata të lartë,
e i magjepsur uli sytë;
pastaj, duart kryq në gji,
ndër këmbë Mbretit i ra.

— Mbret i trimave, — i tha, —
tek shkon ti, atje shkon tmerri,
nga kthen ti, bëhenë pluhur
gjith' kopetë e armikut tënd.
S'ka si ti...

Një britmë e tmerhtë
bubulloi qytetit t'shenjtë
e rrodhi në shkretëtirë

bashkë me erën që i ngrinte
male rëre përmbi mal
udhëtarit t'përcëlluar.
Atje, të vetëm në shpellë,
më gjet britma e më tronditi
rrëzuar gjumit të humbur,
duke thirrur: «Zgjohu, ngrehu,
sill në botë zjarrin tim!
Fara e nëmur e Osmanit
gënjeu besën që i dhashë
majë malit të Rustanit,
se me gjakun e kulluar
përzjen gjakun e trazuar...
Qoftë i shkelur përgjithmonë!
Gjuha jote u bëftë kordhë!»
Flokët m'u bënë si driza,
e i ndezur fjalës rëndë
unë u vasha e u mbatha,
udhës së helmit u nisa.
Shumë qava dhe durova,
gjersa një ditë e zezë
afër Mokreut më gjet...

— Çfarë gjete? — Mbreti i tha
buzëgaz plot shkarëzim.¹⁾ —

1) shkarëzim — mospërfillje

Folna pak e folna drejt!
Pe gjë tradhtarin e poshtër?
Ku kullotet Ballabani,
kryekusar ndër kusarë?
Sa vetë janë? Ç'qëllim kanë?
Ruaju rrenës! Mos kujtofsa
që ti vjen të më gënjesh!

Duke u dredhur si purteka,
si mbet pa folur një çast,
plaku i zverdhur u përgjegj:

— Përtej maleve një fushë
ngushtë shtrihet; lumi e ndan,
an't e humbta lidh një urë;
afër urës, në një kodër
me murriza dhe me gjeshtër,
kulpër, ferra e kulumbri,
tre mij' harqe janë fshehur.
Prapa kodrës, në një shesh,
plot livadhet janë mbushur.
Kuajt janë milingonë,
nuk ka kalë pa kalorës.
Me këto rrobe, pa drojë
gjithë ushtrin' sa desha e pashë.
Çdo grup rrij' në limonti;

vera e fshatrave të djegur
deh ushtarë e pashallarë.
Kurvëria tend' më tendë
dhunon të ndershmit në nder.
Gra të njoma, jo ushtarë,
e longarë më tepër pashë.
Shpata e shenjtë e Erthogruljit
ngjeshet keq e keq shkëlqen,
e në ngjyhetë me gjak,
i të tredhurve është gjaku
a i një skllavi të trembur,
që të zotin zemëroi.
Mbi sixhadet e Mosulit
shtrirë praptas m'u dëftua
një zinxhir krejt prej floriri,
që i ndërpliksej në qafë.
Fustanella e mëndafshtë
dhe e hollë i binte mbi gju
si një vashe veshur nuse.
Në shatore kish aq plaçkë,
sa do të donte një grua:
napa, kurorë dhe breza
e fustane të qëndisur,
asnjë shpatë, asnjë ushtë!
E vështronin drejt në sy
shërbëtorkatë çerkeze
a mos e kënaqte kënga,
apo i pëlqenin vallet,

apo pem' shtrydhur në borë
donte që të shuaj vapën...

— Folna pak e folna drejt!
Kur u nise, thuaj, ç'pe?

— Nëntë dit' përpara nisjes,
një mëngjes ai kaloi
me dy mij' kalorës prapa!

— Fol: ku vate e nga u pruar?

— Njeriu i mbyllur si varri
ç'do të bëjë s'e kallzon.
Di që një mbrëmje më parë
erdh e shkruara e Dovletit;
dhe me ëndërrën e natës,
sado q'u fsheh, m'u kallzua.
Në mes maleve t'Moresë
është i pasur Kaur' i Lalës;
Ballabani vate i tha:

— Lësho dhrinë, dhrinë e bardhë
që ka mbir' në kopshtin tënd,
në daç kokën edhe pronën!

— Kur do kthehet? Në ushtri
do ta sjellë vashën? — Gjegju!

— Lart nga ledhet e Beratit
u ndie thirrma e Seb-Aliut,
se erdh balozi i Zotit t'madh:
shtëpi e rrugë pastrohen,
hidhen lule dhe kurorë...

Plaku heshti dhe u lirua,
Mbreti iu kthye Pal Golemit:

— Të qoftë truar, i tha,
mos të t'iki, mos të t'flasë,
mos të t'shohë asnjeri!
Shko, dhe ta ruash me nder!

Pali doli edhe pa hir,
se në zemër na e shpoi
emri i Lalës e i Kaurit,
ndërsa ai, Niku i Petës,
kish lënë pragun ku rrinte
e mes trimash kishte hyrë;

— Mua, mua, zot' i lartë,
 më përket' qeni i pabesë,
 se në livadhet e Petës
 qe ndyrsi e nëmë e gjëmë;
 epëm lejë sa ta shkel,
 sa të shplajmë kalbësirën,
 që në Arbëri ka mbirë...
 — Kalbësirë, — qeshi Mbreti, —
 kalbësirë përmbi qentë!
 Arbëri, i kthjellt si djelli,
 qelbësirën e përze!
 Po ti trim e bir i trimit,
 fol: veç qeni i pabesë
 zjarrin e zemrës të ndezi?
 Asgjë tjetër s'të përvëlon?
 Por u bëftë si do ti!
 Mblidhi trimat, ec e mund
 edhe vashën e çliro!
 Mbaj mend këto porosi:
 Pasi t'i kesh thyer mirë,
 ruaju, trim, guximit tënd,
 mos i ngrohëtë në gjak
 edhe i verbër në luftë,
 bie pa pritur në trap¹⁾!
 Ndiqe armikun dhe there

1) trap — hendek

gjer atje ku shtrihet fusha,
por, sa të arrish te kodra,
atje te vahu i frikshëm,
kthehu prapa dhe thirr shokët;
atje i miri ngjan me t'ligun
dhe kot humbet trimëria.

Niku bëri një premtim,
që humbi në fat'n e keq.

.

